

Jávor Anna: Johann Lucas Kracker

EGY KÉSŐ BAROKK FESTŐ
KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2004.
296 + 210 + 67 old., 7900 Ft

Fontos, a kitekintés és a további feldolgozások szempontjából különösen megszívlelendő, amit a kötet bevezetőjében a szerző, Jávor Anna a művészmonográfiák és a közép-európai barokk festészet értékelésének, tudományos bemutatásának problémájáról felvet. Ennek kapcsán kérdőjel nélkül állíthatjuk, igényt kell tartanunk az egyedi életművek feldolgozására és a XVIII. századi festészet történetének keretében J. L. Kracker munkásságának monografikus tárgyalására. Ezt az igényt támasztja alá az egyetemes művészettörténeti irodalom máig is eleven ága, a barokk mestereket bemutató monográfiák Európa-szerte folyamatosan megjelenő gazdag sorozata, s nem utolsósorban az Enciklopédia Kiadó gondozásában megjelent tekintélyes kötet Kracker János Lukács életművéről. Értelme, létjogosultsága az ilyen jellegű munkáknak azonban elsősorban akkor van, ha szervesen beágyazódnak a művészeti, történeti összefüggések tágabb együttesébe, ha a szálak, amelyek a tárgyalt művészt s alkotását környezetéhez, korának meghatározó törekvéseihez fűzik, pontosan és világosan végigkövethetők. A Kracker-könyv esetében kétségtelenül ez a helyzet. A szerző Kracker pályáját, műveit a közép-európai festészet szélesebb összefüggéseibe kapcsolja, ismeri és ismerteti azokat az elemeket, tényezőket, amelyek ezt az oeuvre-t a kor és környezet sajátos jelenségeivel egybefűzik. Ez a tág perspektíva teremti meg a lehetőségét annak, hogy a külföldön – s részben idehaza is – eddig kevésbé ismert festő munkásságát megfelelően ismerjük és értékeljük.

Tudnunk kell azonban, hogy a feladat igen nehéz, a kutatás nagyon is

körülményes volt. Kracker, mint a közép-európai festők általában, igen tág körben mozgott, Ausztriában, Cseh-Morvaországban, Magyarországon dolgozott, műveit Észak-Csehországtól a szlovén határvidékig, Alsó-Ausztriától a Keleti-Kárpátokig kell keresnünk, olykor távol eső, kicsiny helyeken. Alkotásainak jelentősebb része freskó, falfestmény, templomi dekoráció, oltárkép; könnyebben hozzáférhető, múzeumban, képtárakban őrzött képe, rajza alig ismeretes. Mindebből következik az is, hogy a különböző nemzetek különböző nyelvű forrásanyagával, régi és új publikációival kell a kutatónak szembenéznie, helyi, családi stb. levéltárak anyagát vizsgálnia. Mindezekkel a – különben a Troger-, Maulbertsch-, Rottmayr-, Palko-monográfiák kapcsán is felmerült – nehézségekkel kellett a szerzőnek megbirkóznia, s a kutatásra, felmérésre fordított időben a munkát részlettanulmányokkal, egyes életszakaszok, emlékcsoportok bemutatásával előkészítenie. Ide tartoznak, hogy csak néhányat említsünk közülük: Kracker Bécsben 1719–1744/46, *Művészettörténeti Értesítő*, XXXIII (1984), *Skizze der Laufbahn des Malers Johann Lucas Kracker. Seminarium Niedzickie*, IV (1990), *Über Kracker, Troger und weitere Werkstatterarbeiten in Ungarn*. In: Dobos Zsuzsanna (szerk.): *Ex fumo lucem. Baroque Studies in Honour of Klára Garas. Presented on her Eightieth Birthday*. Szépművészeti Múzeum, Bp., 1999; stb. dolgozatok, s végül lezárásként Jávor Anna 2002-ben eredményesen megvédett doktori disszertációja, e mű előképe. E folyamat meggyőző vég-eredménye a most megjelent vaskos kötet átfogó és értékelő tárgyalásával, a művek összességét bemutató részletes oeuvre-katalógusával, jegyzetekkel, szöveges levéltári dokumentációval, gazdag bibliográfiával s nem utolsósorban a mindezt kísérő, nagy nehézségek árán összegyűjtött, szinte teljes illusztrációanyaggal.

A bevezetőben, a problémák felvetését és a korábbi Kracker-irodalom bemutatását követően a tárgyalás hat fejezete Kracker pályafutásának egymást követő időszakait követi nyomon. A festői tevékenység elemzése a

kísérő körülmények pontos bemutatásával párosul, megismerkedünk az érintett kör sajátos viszonyaival, a korszak művészeti tevékenységéhez kapcsolódó jellegzetes adottságokkal. Igen értékesek azok az elemzések, amelyek a korabeli festői és műhelygyakorlat elemeit tárják elénk. Tágabb, egyetemes európai összefüggésben is fontosak azok a tények, amelyeket a művész és a megrendelő kapcsolatáról, többek közt például a magyar és cseh-morva főpapok műpártoló tevékenységéről feltár. Érdekes kitekintést nyújtanak a témaválasztásra, feldolgozásra, a sajátos korabeli és helyi ábrázolásra vonatkozó közlések. Hasznos és eredményes, ahogyan a szerző – akár például a legjelentősebb alkotások, a prágai vagy jászói freskók kapcsán – a festői munka egyes fázisait, az írott tematika, rajzok, vázlatok, kivitelezés, másolás, utánzás stb. folyamatait nyomon követi. Tanulságos ebben az összefüggésben a Kracker család művészeti hagyományainak, Kracker mestereinek, a bécsi művészeti akadémia korabeli működésének bemutatása. Nem a szerző hibája, csupán a dokumentumok hiányából következik, hogy nem tudjuk, mi készítette a bécsi születésű fiatal mestert a nem igazán sikeres akadémiai kezdetek után az intézmény és Bécs elhagyására, miként került sor stájerországi, grazi, majd szlovéniai munkásságára.

A XVIII. századi mesterek, különösen a freskófestők a feladatok helyhez kötöttségéből következően sokat utaztak, s az is természetes volt, hogy egy-egy megbízó távol eső birtokain, szerzetesrendek más-más országban található templomaiban, kolostorokban dolgoztak. Az idő egy részében – télen – azonban rendszeresen visszatértek állandó lakhelyükre, szülőföldjükhöz, s otthon, műhelyükben készültek a következő feladatokra. Kracker esetében azonban más a helyzet, s ez az eltérés éppen a magyar kutatás, érdeklődés számára különösen fontosá teszi munkásságát. A kor jeles ausztriai mesterei, Troger, Maulbertsch, Sambach, Sigris, Mildorfer, Bergl stb. mind dolgoztak Magyarországon, s itt létrejöttek alkotásaikat legfontosabb műveik közt tartják számon. Ausztriától, Béctől azonban soha-

sem szakadtak el. Kracker tőlük eltérően a morvaországi kezdetek után a magyar vidéken telepedett le, rövidebb-hosszabb megszakításokkal itt élt és dolgozott, s 1779-ben, hatvanesztendőskorában Egerben hunyt el. Az is figyelemre méltó, hogy tevékenysége a többiekétől eltérően inkább az ország keleti és északi felére terjedt ki: Jászó, Varannó, Eger működésének főbb állomáshelyei. Helyi kötöttsége, a magyarországi főpapok és szerzetesek adott kapcsolatrendszere – a szerző által részletesen ismertetett feladatsor – vezet ahhoz a tényhez, hogy a szálak, amelyek a vezető művészi központtal, a meghatározó szellemi és művészi irányzatokkal összekötnék, igen lazák, alig mutathatók ki. A hivatalos vagy akár udvari körök, a bécsi akadémia vezető művészei alig vesznek tudomást a távolba szakadt pálya- és honfitársról.

Híre az osztrák–német és egyetemes művészettörténet-írásban ezert is volt elenyésző, neve jellemzően nem is szerepel az ausztriai barokk művészet legújabbban megjelent egyetemes feldolgozásaiban, lásd Günter Brucher (szerk.): *Die Kunst des Barock in Österreich*. Residenz Verlag, Salzburg–Wien, 1994; Hellmut Lorenz (szerk.): *Barock (Geschichte der bildenden Künste in Österreich, Bd. IV)*. Prestel Verlag, München, 1999. Az elszigeteltségből és feledésből következik, hogy még a múzeumokba – például a bécsi Barockgalerie-be – került képeit sem ismerték (lásd a kötet 21 tételét), s ide vezethető vissza az a tény, hogy egyetlen művét sem örökítette meg korabeli metszet.

Mindezek tükrében különösen értékesnek tartjuk azt a szemléltető elemzést, amelyben a szerző megkísérli feltárni és bemutatni a lehetséges összefüggést Kracker életműve és a kor sajátos művészi törekvései, kezdeményezései közt. Jóllehet tényleges személyi, intézményi kapcsolatokról alig vannak adatok, Jávor Anna gondosan nyomon tudja követni azokat az impulzusokat, sajátos elemeket, amelyek a bécsi mesterek, Daniel Gran, Paul Troger stb. munkásságára utalnak Kracker műveiben. Esetenként konkrét mintaképek hatására, máskor rokon megnyilvánulásokra mutat rá, s igen széleskörű ismere-

tekről tesz tanúságot az egyes alkotások közötti összefüggések feltárásában, például a jászói freskók és oltárképek vagy a brünni Szt. Sebestyénkép esetében stb. Minthogy írásos dokumentumok alig állnak rendelkezésünkre, s a mestertől magától idevágó véleményt, levelet nemigen ismerünk, nem tudjuk, mit látott, mit ismert a kortárs festők teljesítményéből vagy a múlt alkotásaiból, nem tudjuk pontosan, hol mindenütt járt, kikkel került kapcsolatba. Elszigeteltsége ezen a téren is meghatározónak tűnik. Élete vége felé, a hetvenes években már komoly változásokkal nézhetett szembe, a felvilágosodás kibontakozó törekvéseivel, ha másképpen nem, áttételesen, a megrendelőknél, feladatokon keresztül. A késői művek, mint azt a szerző pontosan érzékelteti, ezt a felfogást jelzik. Eltérően a késő barokk korának nagy mesterétől, az őt jóval túlélő, 1794-ben elhunyt Maulbertschtól, Kracker ezen az úton már nem jutott tovább.

Kracker pályafutását, stílusának alakulását elsősorban tevékenységének jellege, s mint az a kötetből világosan kitűnik, zömében freskófestői feladatköre, az egyházi megrendelések sora határozza meg. A monumentális festészet, a templomok, kolostorok, kastélyok, paloták stb. falait és mennyezeteit dekoráló sajátos technika, a friss vakolatra felvitt, nagy felületeket borító festés a mesterek nagy részét foglalkoztatta egészen a XVIII. század végéig. A Kracker-monográfia érzékletesen jellemzi e műfaj sajátos közép-európai alakulását, elméleti és gyakorlati alapjait. Szemléltető példákat sorakoztat fel a régi és új irodalomból, értékeli – többek közt például a prágai mennyezetképek kapcsán – Kracker művészi teljesítményét ebben az összefüggésben. Megismerhetjük a ma már kevésbé ismert műfaj korabeli és helyi változásait, válfajait, a festett architektúra sajátosságait, az egyházi és profán tematika adottságait, alakulását.

A művek tárgyalása során a szerző világossá teszi, hogy e sajátos művészi feladatok megoldása, a festő teljesítménye megadott tágabb keretbe illeszkedik, a különböző művészeti ágak, építész, szobrász, stukkátor, freskófestő tevékenységét szoros

együttműködés határozza meg. A teljes templomtér, kastélybelső ebben az összefüggésben valóban a barokk „Gesamtkunstwerk” szellemében érvényesül. Kracker csaknem minden fontosabb munkájával kapcsolatban sikerült a meghatározó építész, a munkatárs szobrász vagy dekorátor kapcsolódó munkájára utalni, jóllehet éppen ezen a téren a kutatások, publikációk még eléggé hézagosak. A munkafeltételekről és -folyamatokról, a megbízói körről és összeköttetésekről, megrendelő és művész kapcsolatáról viszonylag bőven állnak rendelkezésünkre egykori hiteles dokumentumok, s ezeket a szerző széleskörűen hasznosítja. Különösen sokat tudhatunk meg többek közt a premontrei rend és a festő országokon átívelő összeköttetéséről vagy a kor kiemelkedően fontos magyar mecénása, Esterházy Károly egri püspök és Kracker János Lukács több évtizedes kapcsolatáról. Viszonylag kevesebbet tudunk azonban a festő személyéről, egyéniségéről, életviteléről. Kevés adat, dokumentum maradt ránk ebben a vonatkozásban, a levéltárak inkább csak hivatalos iratokat, szerződéseket, leltárakat, a munkával, feladattal kapcsolatos követelményeket, jelentéseket rögzítették. Komoly eredménynek kell tekintelnünk, hogy Jávor Annának sikerült ezen a téren is eddig ismeretlen tényeket feltárnia, mindenekelőtt Kracker családi viszonyait, morvaországi munkásságát vagy éppen egri tartózkodását, anyagi körülményeit stb. illetően. Ez utóbbi részletek, a Kracker-műhely és a követők bemutatása különösen érdekes a hazai kutatók és olvasók számára, mint ahogy azok a mozzanatok is, amelyek e munkásság korabeli, honi visszhangjára utalnak, például Kazinczy személyes emlékeire és méltató feljegyzéseire. Mindezzel együtt kicsit meglepő, hogy egyetlen korabeli festő vagy rézmetsző sem örökítette meg Krackert, vagy legalábbis egyetlen ilyen portréről sincs tudomásunk. Önálló „önarckép” sem maradt fenn tőle, bár saját vonásait a kor szokásának megfelelően egy-egy freskóján megjelenítette. Divatos öltözékben felénk forduló festett alakjával találkozunk például a nova-riési Szt. Péter

és Pál-templom orgonakarzatának 1768-ban készült falképrészletén.

A Kracker János Lukács pályafutását és munkásságát időrendben bemutató szövegrész nemcsak a kutató szakembernek, de az érdeklődő olvasónak is figyelemre méltó, élvezetes tájékoztatást nyújt. A tárgyalás követő, s annak tudományos megalapozásául szolgáló oeuvre-katalógus, a művek részletes jegyzéke azonban már valóban elsősorban a szakember, a művészettörténész, kultúratörténész, műemlékkutató ismereteit gazdagítja. Hatalmas anyagot, 360 tételt foglal magába ez a rész. Külön elemzi (280 tétel) a hitelesnek tartható Kracker-műveket, a közelebről nem pontosítható meghatározásokat, és végül a mestertől elvitattott, tévesen neki tulajdonított alkotásokat. Mennyezetképek és falfestmények, oltárképek, önálló táblaképek, olajfestmények, portrék, vázlatok, rajzok sorakoznak pontos leírással, méret- és anyagadatokkal s a lehetőség szerint a keletkezési idő meghatározásával. Szó esik az esetleges restaurálásokról, az ikonográfiai sajátosságokról, a kimutatható mintaképekről, művészeti összefüggésekről vagy éppen a mű keletkezésének körülményeiről, díjazásáról. Minden esetben a források, a korábban megjelent említések felsorolása egészíti ki az egyes oeuvre-tételeket. Mindezek kapcsán okvetlenül említést érdemel az a tény, hogy a művek nem jelentéktelen részéről korábban alig vagy egyáltalában nem voltak ismereteink, feltárásuk, bemutatásuk Jávor Anna több országra kiterjedő, hosszú és fáradságos kutatómunkájának köszönhető (lásd például a grazi, hodonicei, királyhelmevi, máriabesnyői stb. műveket). Különös nyomatékot ad ennek a feltáró munkának, hogy a szerzőnek számos esetben sikerült az egyes műveket az előkészítő vázlatokkal, rajzokkal kapcsolatba hozni. A Kracker-oeuvre, a korabeli munkamódszerek, munkafolyamatok megismerése szempontjából igen jelentős a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött rajzegyüttes darabjainak szinte hiánytalan meghatározása (lásd előzményként Jávor kiállítás-katalógusát – *Kracker János Lukács*. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 1979 – és tanulmá-

nyát a *Művészettörténeti Értesítő*ben, 1982). A rajzokkal és vázlatokkal a mintegy hat ország területén (ebből nagy rész Magyarországon) található Kracker-oeuvre a szakszerű tudományos feldolgozás mellett úgy válik megismerhetővé és értékelhetővé, hogy a monográfiában csaknem minden egyes alkotás többségében újonnan készült fényképfelvétellel, illusztrációval szerepel (66 színes tábla, kb. 204 nagyobb és kisebb ábra).

A tárgyaláshoz, oeuvre-katalógushoz hitelesítő dokumentumanyag kapcsolódik a kötetben. A 72 tételes forrásközlés igen széles területet s tág időszakot ölel fel – a családi előzményektől az utód elhunytáig. Szerepelnek itt – bár viszonylag kis számban – magánjellegű levelek, de főként szerződések, elszámolások, a művekkel kapcsolatos megfontolások, képjegyzékek és adókimutatások, a szerzetesi naplók bejegyzései, megbízói állásfoglalások. A nagy körütekintéssel feltárt forrásanyag kultúrahistóriai szempontból is igen jelentős, számos szempontból segíti a XVIII. századi élet- és munkakörülmények, művészeti viszonyok megismerését, fontos elemeket tartalmaz a további hazai és nemzetközi kutatásokhoz. Ebben az összefüggésben kell értékelnünk a munkát lezáró tetemes bibliográfiát, a kérdéskörrel kapcsolatos általános munkák s a Kracker alkotásaihoz fűződő konkrét említések felsorakoztatását. Minthogy igen sokrétű anyagról van szó, bizonyos szerkezeti megoldások talán könnyebben áttekinthetővé tették volna ezt a részt. Gondolok itt arra, hogy – más, hasonló jellegű kiadvánnyal egyezően – külön szerepelhetett volna a források idézése, és az átfogó, többszerzős kiadványoknál kívánatos, hogy a kötetet a szerkesztők neve alatt tüntessék fel. A bibliográfia – mint az egész monográfia – kétségtelenül a szerző rendkívüli alaposágáról, a legkisebb részletekre kiterjedő ismereteiről tesz tanúságot, s éppen ezért fölöslegesnek, szörszálhasogatásnak tűnne, ha még néhány kisebb jelentőségű, főként a korai időszakból, a XVIII–XIX. századból még említhető idézethelyre utalnék.

A fentiekben érintett tudományos apparátus – ide sorolva a jegyzetanya-

got és a megfelelő név- és helymutatókat – szervesen illeszkedik a tárgyalás törzsszövegéhez, s gazdag és kitűnő minőségű illusztrációsorozattal kísérve olyan együttest alkot, amelyet méltán tekinthetünk az újabb magyar művészettörténeti irodalom különös nyereségének. A 2003-ban, Buzási Enikő feldolgozásában megjelent Mányoki Ádám-monográfia után ez a második olyan nagyszabású munka, amely a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Tudományos Akadémia és mások támogatásával a régi magyar művészet egy-egy jelentős mesterének állít maradandó emléket, s a hazai szakirodalomban komoly hiányt pótol. A barokk korszak nagy mestereinek tudományos feldolgozása különben másutt is, Ausztriában, Csehországban is sokáig váratott magára, s a kutatás, publikálás csak az utóbbi időkben gyorsult fel. Ehhez az irányzathoz kapcsolódik eredményesen a most magyar és német nyelven is megjelent kötet. Ismertetésével megkíséreltük felsorakoztatni azokat a tanulságokat, kutatási módszereket, a feldolgozás követelményeit, amelyekkel a szerző a művészettörténetírás e fontos fejezetét gazdagította. Ennek kapcsán óhatatlanul szembe kerülhetünk azokkal a részproblémákkal, amelyek ezen a téren még felmerülhetnek, s a közép-európai barokk festészet további, sajátos összefüggéseit érintik. Kracker János Lukács oeuvre-jének tudományos feltárása további fontos lépésekhez vezethet mind a magyar, mind az osztrák, cseh–morva stb. művészet még viszonylag kevésbé ismert szakaszainak feldolgozásakor. A kérdések, melyekre kisebb-nagyobb mértékben feleletet, megoldást keresünk, igen sokrétűek: részben általános jellegűek, mint például a korabeli művészképzés, művészvándorlás bizonyos mozzanatai, a mintaképválasztás feltételei, de nagyobb számban hazai vonatkozásúak, érintik a magyar történeti kutatást, műemléki feltárást is. Gondolok itt például arra, hogy adódhat még esély – akár Krackerrel kapcsolatban is – elveszett vagy elveszítettnek hitt művek felismerésére, feltárására. A monográfiában közzétett és dokumentált hatalmas anyag lehetőséget nyújthat esetleg még rejtve maradt,

múzeumok raktáraiban, magányújteményekben lappangó művek azonosítására, téves meghatározások korrigálására. Bizonyosan segíthet abban is, s ezt különös érdemének kell tekintenünk, hogy az érintett közép-európai nemzetek kutatói a szorosán összefonódó jelenségek, művészpályák feltárásában, bemutatásában még gyümölcsözőbben működjenek együtt.

GARAS KLÁRA

Németh Zoltán: A széttartás alakzatai

BEVEZETÉS A „FIATAL IRODALOM”
OLVASÁSÁBA

*Kalligram, Pozsony, 2004. 416 old.,
2300 Ft*

Az irodalomtörténet-írás napjainkban mintha nem is volna lehetséges – legalábbis erről írnak manapság az irodalomelmélet és -történet művelői. Aki kisebb monográfia vagy összefoglaló jellegű tanulmányok írására vállalkozik, a korszakos irodalomtörténet-írás lehetetlenségét vallja. A csodák csodájára mégis megszülető munkák egy-egy tudós embert próbáló erejét, kiemelkedő kvalitását jelzik. Bár a hazai irodalomtudományos közeg az elmúlt másfél évtizedben több javaslattal és megoldással is élt az újfajta irodalomtörténet-írás gyakorlati megvalósítására – amely már *nem* nemzeti-romantikus, pozitívista, ideologikus, marxista (különkülön és különféle elegyűkben), *nem* arcképcsarnok, pályakép, biográfia (mint Toldytól a Spenőtig) –, a mikro-történeti leírásokhoz hasonló szerzői monográfiák kerültek előtérbe. A legsikeresebb talán a Kalligram Kiadó Tegnap és Ma sorozata, mely az 1945 utáni magyar irodalom szerzőinek (Ottliktól Garacziig) szentel monografikus figyelmet. Két újabb sorozat a Ráció Kiadó Aktuális avantgárdja (többek között Zalán Tibor, Szombathy Bálint, Géczi János művészetéről adott ki könyveket) és a

Kijárat Kiadó Kritikai zsebkönyvtára (Kertész Imre, Esterházy Péter, Tolnai Ottó, Szilágyi István, Végel László munkásságát tárgyaló kötetekkel). A három kiadói monográfia-vállalkozás egyike sem erőltet korlátozó-egyenműsítő szemléletet az (élet)műveket feldolgozó kötetek szerzőire, a különféle elméleti szótárak és elgondolások széles palettáját hagyják érvényesülni. Tárgyalásmódjával és kivételes nyelvi erejével komoly hatást gyakorol a kortárs kritikai beszédmódokra Dávidházi Péter Arany-, Margócsy István Petőfi- és Szilágyi Márton Lisznai-monográfiája, szóljanak bár XIX. századi költőkről. S nem elhanyagolhatók a folyóiratokban rendszeresen megjelenő, rendszerező igényű szinkron áttekintések vagy interjúkötetek sem, amilyen például Körösi Zoltán *Felrombolás. Magánirodalmi beszélgetések* (JAK Füzetek 66. Bp., JAK–Pesti Szalon, 1993) című kötete volt.

Mellettük két, egymástól teljesen eltérő összefoglaló munka határozta meg és talán határolta le a kilencvenes években az irodalomtörténet-írással szemben megfogalmazott, máig élő kételyeket (vö. Veres András [szerk.]: *Az irodalomtörténet esélyei*. Gondolat, Bp., 2004). Az egyik Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom története 1945–1991* című doktori értekezése (Argumentum, Bp., 1993), amely népes olvasótáborából nem kevés indulatot kiváltva nyújtott a háttörténeti-irodalomtörténeti tudat meghatározta alakulástörténeti olvasatot a nyelvi teljesítőképesség, a nyelvi megelőzőttség poétikai-retorikai alakzatainak az aktuális, szinkron jelenből látszó újszerűsége szemszövegéből. A másik a Károlyi Csaba szerkesztette és népszerűvé vált *Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról* című kötet (Nappali ház, h. n., 1994), amelynek korszak-történeti jelentősége akkor is vitán felül, ha aktualitása a tárgyalt szerzőket tekintve elveszett is az azóta eltelt évtizedben. (Érdemes átbogarászni a nemzedéki állásfoglalást is tükröző tanulmánykötet szerzőinek és az írásaikban tárgyalt ígéretesen induló alkotóknak a névsorát, hogy lássuk, kik és milyen pozícióban vannak ma jelen az irodalomban és tudományá-

ban.) S különösen fontos a kompozíciója által is sugallt irodalomtörténet-felfogás: a hasonló érdekűnek, érdeklődésűnek és korúnak vélt kritikusok és szépirok írásait sorakoztatja fel egy újnak érzékelt irodalmiság bemutatására, hogy az azonosságok ellenére a legkülönfélébb szempontok, ideológiák, nyelvek, diskurzusok, stílusok, értekező prózai műfajok segítségével adjanak számot erről a (legújabb magyar) irodalomról. Németh Zoltán terjedelmes könyve szembe-tűnő pontokon kapcsolódik mindkét korábbi műhöz, főleg az utóbbihoz.

A szerző költő, író, kritikus, irodalomtörténész, textuális virológus. Számos kötete bizonyítja, hogy mindez elválaszthatatlanul összefonódik benne; szövegeiben az alkotói és az olvasói szempontok játékos és termékeny párbeszédre lépnek. Korántsem arról van szó, hogy írásmódja költészetében irodalomtörténész, kritikáiban pedig szépiró lenne (bár ez sem volna olyan nagy baj). Hanem arról, hogy az irodalmi szövegek megannyi neme és funkciója izgatja, s ezért a különféle alkotásmódok kérdéseit a maguk összetettségében látja, és a különböző funkciójú szövegek közös problematikája foglalkoztatja.

Németh Zoltán 1970-es születésű, tehát maga is része annak az irodalmi keresztmetszetnek, amelyet a „fiatal irodalom” névvel illet. *A széttartás alakzatai* tiszteletre méltó, sőt merész vállalkozása egy heterogén, de ezer szállal összekapcsolódó irodalmi szövegtér feltérképezése. Ennek lehetőségeit kutatja, miközben kérdéseiből és válaszaiból, ahogyan már a könyv címéből is, kiderül, hogy nem összefoglalni kíván, hanem dinamikájában akarja megragadni, ha csak pillanatokra is, a körülötte alakuló irodalmi közeget.

Könyve nem monográfia tehát, hanem tanulmányokat, kritikákat, interjúkat és egy fantáziadús-ironikus irodalmi vetélkedőt tartalmazó bevezetés, betekintés s egyben mérlegre tevés. A kilencvenes évek magyar irodalmi mozgolódásainak, írásmódjainak, fórumainak széles körű áttekintése. A változatos formációkat változatos formákban és hangvétellel elemzi. Nem egyetlen elméleti iskola vagy szótár kizárólagos segítségével,